

BORIS KUCHAR, NOVINAR SLOVENSKEGA POROČEVALCA

Obdobje 1949–1952

Boris Kuhar je bil vsestranski raziskovalec in ustvarjalec. V zadnjih letih je del svojega bogatega znanja širši javnosti posredoval predvsem v kuharskih knjigah, v katerih je posrečeno povezoval tradicijo in znanje izpred poldruga stoletja in še starejših obdobj z današnjo kulinarčno in gastronomsko doktrino. Mnogi starejši se ga spominjajo tudi kot enega od pionirjev slovenske televizije od leta 1957 naprej in nato kot ravnatelja Slovenskega etnografskega muzeja, zaslužnega za številne velike razstave. Manj pa je znano, da je bil, preden se je zapisal etnologiji, novinar, pogosto tudi fotoreporter pri *Slovenskem poročevalcu*.

V avtobiografski pripovedi, ki sta jo leta 2011 posnela Nadja Valentinčič Furlan¹ in snemalec Urh Vrenjak, je Kuhar iskrivo obujal spomine na svoje dosežke na različnih področjih, pri čemer je zgodnejša obdobja časovno označeval bolj opisno, manj z letnicami. Natančnejše datiranje otežuje tudi dejstvo, da se je šolal v različnih krajih, deloma še med nemško okupacijo – med drugim dve leti v t. i. nižji gimnaziji v Slovenskih Konjicah, kar je ustrezalo poznejšim višjim razredom osnovne šole – in deloma v prvih povojnih letih, v razmerah, ko prehajanje iz šole v

šolo in iz razreda v razred ni bilo ves čas kontinuirano. Leta 1950 je, kot je med zbiranjem gradiva za dokumentarni film *Boris Kuhar* ugotovila Nadja Valentinčič Furlan, končal gimnazijo v Ljubljani in se jeseni tega leta vpisal na Novinarsko in diplomatsko visoko šolo v Beogradu. Po ukinitvi te šole se je leta 1952 vpisal v tretji letnik Seminarja za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Boris Kuhar se tudi natančneje kot letnic spominja različnih bolj ali manj zabavnih prigod. Ena pomembnejših je bila, ko je kmalu po vojni v šoli v Ločah urejal šolski stenočas, s katerim je očitno vzbudil pozornost. Na povabilo, da bi nekoga poslali na novinarski tečaj v Ljubljani, so izbrali njega. Na začetku leta 1946 se je udeležil tečaja, »ki je trajal tri tedne ali en mesec« v hotelu Bellevue. »Bilo nas je dvajset iz vse Slovenije,« pripoveduje in se posebej spominja ljubljanske megle:

Bila je tako gosta, da tudi koraka pred seboj nisi videl. [...] Na koncu smo imeli izpite in vsak je moral nekaj napisat. Jaz sem pisal o dražgoški bitki, o Dražgošah. Tam smo bili na ekskurziji in jaz sem se s tistimi ljudmi, bilo je neposredno po vojni, pogovarjal in te mamice so mi tako živo pripovedovale, kako so te strahote Dražgoš preživele. Vse to sem napisal v reportaži, ki je bila najboljša, bila je celo objavljena v Slovenskem poročevalcu. Zaradi te reportaže me niso več spustili v moje ljube Loče.

Tako je Boris Kuhar postal novinar. »V začetku,« se spominja, »so me dali celo, kot vajenca, v zunanjo politiko, ker sem znal nemško. A ko sem prvič prevedel v nekem članku iz srbsčine spoljno politiko v seksualno politiko [...], so me dali k lažjim nalogam. Pisal sem vesti, poročila.«

Ob odločitvi nadrejenih, da mora nadaljevati šolanje, je najprej hotel nazaj v Loče: »Rekel sem, da v tej megleni Ljubljani že ne bom. Zame, fanta s sončne Štajerske, je bilo to grozno. [...] Pa so rekli, da bom kar ostal in ob službi šel v večerno gimnazijo. Kar v tretji razred, ker sem rekel, da imam dva razreda gimnazije.«

Teh let Kuharju niso priznali, tako da je moral po petem razredu narediti še enega dopolnilnega za prvi in drugi nemški razred. Po letih odrekanj, ki jih ni ohranil v lepem spominu, saj je moral hoditi v službo in se učiti ob večerih, ko so prijatelji hodili plesat, se je nazadnje le »pritolkel do mature. Kaj pa zdaj?« se je vprašal in dobil odgovor: »Šel boš v Beograd na novinarstvo!«

Vpisal se je na visoko diplomatsko šolo in se vozil tja opravljat izpite. Bil je izredni študent, ker je bil ves čas

¹ Nadja Valentinčič Furlan, kustosinja za etnografski film v Slovenskem etnografskem muzeju, ki raziskuje predvsem filmsko zapuščino Borisa Kuharja, me je spomladi 2019 nagovorila, da raziščem Kuharjevo novinarsko delo pri časniku *Slovenski poročevalec* v letih 1949–1957. O njegovih objavah je bilo namreč znanih le nekaj časovno neopredeljenih drobcev in omemb v posnetem intervjuju. Z ljubeznivim posredovanjem dr. Irene Eiselt, vodje Zbirke časopisnih publikacij v Narodni in univerzitetni knjižnici, in njenih sodelavcev sem dobil v dveh delih na digitalnih medijih poskenirane letnike časnika v zapisu .pdf, za katere sem prosil. Dela sem se lotil radovedno, ne vedoč, kaj me čaka. Izkazalo se je, da je vsaka številka časnika poskenirana in shranjena posebej, tako da ukazno iskanje po letnikih s pomočjo ključnih besed, avtorjevega imena ipd. ni bilo mogoče oziroma bi se »zadetek« pokazal samo v tisti izdaji časnika, v kateri bi bil iskani članek objavljen. Vstavljanje več ključnih besed (zaradi različnih oblik podpisa, naslovov, nadnaslovov, rubrik itn.) vsakič znova bi bilo prav tako zamudno, kot je bilo »listanje« časnika od prve do zadnje strani. Ker je imel *Slovenski poročevalec* občasno po dve izdaji dnevno, je to v letih 1949–1952 pomenilo 1339 števil. V njih je bil Kuhar zastopan zelo neenakomerno. Natančneje z enim do 14 članki v posameznem letu, podpisanimi z imenom in priimkom ali z začetnicama (B. K., enkrat tudi K. B.), kar pa zagotovo ni vse, saj je bila takrat velika večina zlasti krajših prispevkov nepodpisanih. Iskanje je bilo zato zelo zamudno, a zaradi drugih takrat aktualnih vsebin, na katere sproti na kratko opozarjam, na srečo tudi zanimivo. V nadaljevanju raziskave (SP 1953–1957) je skupaj s podlistkom *Povest brez konca* o nočnem življenju v Ljubljani leta 1953 pričakovati večje število prispevkov.

Boris Kuhar leta 2013 (foto: Iztok Ilich, 11. 11. 2013).

v službi, dokler po končanih dveh letnikih šole zaradi informbiroja niso ukinili. Ker je znal nekaj nemško, se je odločil nadaljevati študij na germanistiki. A je vztrajal le nekaj mesecev – dokler ni odkril profesorja Nika Zupaniča in etnologije.

Slovenski poročevalec v letih 1949–1952

Za rojstno leto *Slovenskega poročevalca*, ilegalnega glasila Komunistične partije Slovenije, velja leto 1938, ko sta izšli dve številki. Bolj redno je kot *Informacijski vestnik Osvobodilne fronte* začel izhajati leta 1941 v okupirani Ljubljani. Leta 1943 se mu je na partizanski strani pridružila še *Ljudska pravica*, že leta 1934 nastalo, a zaradi pogostih zaplemb še bolj neredno izhajajoče tedensko glasilo komunistične partije. *Poročevalec* je po vojni prav tako sledil partijskim direktivam, vendar je ob uradnih sporočilih objavljal tudi vsebine in rubrike – med drugim potopise, poročila o kulturnih dogodkih in male oglase – ki so imele širok krog »navadnih« bralcev. Leta 1959 je politična oblast obe glasili združila v novi časnik *Delo*.

1949

V prvih povojnih letih je bila splošna praksa, da so se pod svoje prispevke, pa še to ne vedno, podpisovali le pomembnejši zunanji sodelavci, hišni novinarji pa praviloma

ne. Tako so se ob govorih in referatih političnih veljakov, ki so jim bile praviloma namenjene cele strani, v različnih komentarjih in podlistkih s poročili o novih knjigah, likovnih razstavah ipd. občasno oglašali tudi ugledni literarni in umetnostni zgodovinarji in kritiki. Izhajali so odlomki iz del Bevka, Finžgarja, Potrča, Prežihovega Voranca in drugih književnikov, ki so bili med vojno na pravi strani. Takrat je bil dovolj pravoveren tudi še Edvard Kocbek z odlomki iz svojih medvojnih dnevnikov; januarja 1952 pa so se prav v *Poročevalcu* začeli srditi napadi na njegovo zbirko novel *Strah in pogum*.

Leta 1949 je bil posebne pozornosti deležen obisk ameriško-slovenskega pisatelja Louisa Adamiča v Jugoslaviji. Bil je tudi čas obračunavanja s »protinarodno« duhovščino, ki je doseglo enega vrhuncev z opravičevanjem napada na škofa Antona Vovka v Novem mestu. Novost so bile tudi (ne najbolj posrečene in brez podpisa avtorja) agitacijske karikature.

O aktualnih političnih in drugih temah in poudarkih, ki jim je uredništvo pod vodstvom Ceneta Kranjca namenjalo največ pozornosti, veliko povedo naslovi izbranih prispevkov. O zaostrovanju retorike ob informbiroju v drugi polovici leta 1949 med drugim: *Čim bolj prodira resnica o Jugoslaviji, tem onemoglejši je bes informbirojevcev*; *Resnica in delo – naše najmočnejše orožje*; *Informbiro tekmuje z lažmi, mi pa z delom*. O Slovencih, za katere se še ni vedelo, ali bodo priključeni matici ali ne: *Prepušteni koroške Slovence Avstriji, pomeni njihovo narodno uničenje*; *Velik razmah združništva v coni B*; *Tržaški Slovenci za vse svoboščine koroških Slovencev* itn. O notranjepolitičnih razmerah pa: *Tito novinarjem: Resnica močno orožje našega socialističnega tiska*; *Edvard Kardelj izvoljen za častnega člana SAZU*; *Ustanovljene so jurišne mladinske proizvodne brigade*; *Enajstkratni udarnik Ivan Planinšek je izpolnil petletni plan*; *Nepismenost v Sloveniji iztrebimo še letos* itn.

V tem času je nekajkrat stopila v ospredje tudi etnologija. Na primer s člankom *Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani*, podpisanim z J. T., Vilko Novak pa je objavil razmišljanji *Ne pačimo ljudske umetnosti* (15. 9.) in *Raziskovanje ljudske kulture v slovenski Istri* (23. 10.). Pozneje so se s strokovnimi zapisi oglašali še Milko Matičetov, Tine Orel, Niko Kuret, Franjo Baš, Valens Vodusek in Lojze Zupanc.

*

V okoliščinah napetih mednarodnih in ponekod tudi domačih političnih razmer je s svojimi članki in reportažami nastopal tudi Boris Kuhar. Po lastnih izjavah je pri *Slovenskem poročevalcu* začel delati leta 1949. Sprva se je oglašal poredkoma – če upoštevamo prispevke s podpisom Boris Kuhar. Po vsej verjetnosti je objavil še več krajših zapisov, ob katerih pa je o avtorstvu mogoče le ugibati. V drugo skupino spadajo reportaže in poročila, podpisana z B. K. (ali K. B., kjer je verjetnost avtorstva nekoliko manjša).

Službena izkaznica iz leta 1951 (Oddelek za dokumentacijo SEM).

Najprej je kot začetnik sledil navodilom urednikov in, najbrž tudi sam navdušen nad delovnimi zmagami, pisal o ustanavljanju zadrug ter uspehih različnih front v gozdovih, na poljih in gradbiščih, kot je bila avtocesta bratstva in enotnosti med Zagrebom in Beogradom. Poglavitna značilnost njegovega novinarskega poročanja – od prvega omenjenega prispevka o Dražgošah naprej – je bila svojevrstna osebna angažiranost, pogosto tudi sočutnost. Kazala se je predvsem v misli na bralce, site ponavljanja uradnih stališč in mobilizacijskih parol, po drugi strani pa lačne prikazov resničnega življenja, ki so ga vsi živeli iz dneva v dan, v časnikih pa je imelo le skromen odmev v poročilih s tržnice, redkih malih oglasih in – osmrtnicah.

Poročilo je začel:

Ko so pred nekaj meseci v Ločah zbirali od hiše do hiše podpise za izobraževalni tečaj, je bilo v vasi precej govorjenja. Nekateri so se prijavljali z veseljem, drugi pa bolj neradi, vendar so aktivisti v kratkem času zbrali 35 prijav. Za nekatere ure so rabili tudi kmetijske strokovnjake in ljudi, ki bi loškim kmetom govorili o našem novem združništvu [...]

In zaključil s poučnim poudarkom:

Tudi loški fantje se ne bodo več zbirali v vaški gostilni, temveč bodo rajši šli v izobraževalni tečaj, kjer se bodo marsikaj naučili, kar jim bo koristilo v njihovem življenju. Tudi starejši kmetje, ki so bili zadnje nedelje na predavanju tov. Gosaka in so tudi sami mnogo pridobili, ne bodo več dopustili, da bi njihovi sinovi v zimskih

Prvi članek Borisa Kuharja, 15. januar 1949 (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2019).

večerih posedali za pečjo brez dela, ko pa se lahko v teh urah ogromno koristnega nauče.

Drugi članek *V Slov. Konjicah so postavili frontovci živ in skrbno sestavljen plan*, objavljen nekaj tednov pozneje (6. 2.), je za spremembo bolj uraden, a povsem v duhu časa:

Zgodnje priprave za planiranje letošnjega frontnega dela so krajevni odbor OF v Slov. Konjicah omogočile sestavo dobrega letnega plana. Pregled dela in uspehov, napak in izkušenj iz lanskega leta je zanesljiva osnova za letošnje frontne naloge, za boljši pregled političnega, gospodarskega, kulturnega dela frontnih organizacij [...] Študij bodo imeli v študijskih krožkih. Prvi bo začel z delom 8. februarja in 20 članov OF se je že priglasilo za reden obisk. [...] Za študij jim bo služilo predvsem gradivo *Organizacijskega vestnika OF* in v časopisih objavljeni govori naših političnih in gospodarskih voditeljev [...] Izbrali bodo člane ljudske kontrole, ki bo skrbela za pravilno razdelitev blaga po zadrugah in državnih trgovinah, za nadzorstvo v preskrbi in pravični razdelitvi živilskih in blagovnih nakaznic. V plan so sprejeli tudi nalogo in skrb za čistočo v trgu Slov. Konjice, skrb za ljudsko imovino, predvsem za hiše, ki so obča ljudska last. S tem planom se OF v Slov. Konjicah pridružuje tistim frontnim aktivom, ki so razumeli pomen planiranja v letošnjem letu.

V tretjem članku, *S ptujskimi frontovci v pohorske gozdove* (17. 5.), je bil Kuhar spet v svojem elementu, med ljudmi na terenu, in tudi sam bolj ali manj iskreno navdušen:

V vseh vaseh v ptujskem okraju so se pretekli teden kmetje, viničarji, poljski delavci, hlapci in dekle, ko so zvedeli, kako veliko akcijo je začela Osvobodilna fronta za pomoč gozdarskemu planu, prijavljali v brigade, ki bodo šle pomagat izpolnjevati naš gozdarski plan. V petek zjutraj so iz Ormoža in Središča prišli že s prvim vlakom. Obloženi s kovčki, nahrbtniki in vrečami. Tisti, ki so že delali v gozdovih, so prinesli s seboj tudi sekire

in žage. [...] Ko so korakali s pesmijo skozi mesto na kolodvor, so se odpirala okna in ljudje so jih pozdravljali in jim naročali: 'Da se boste dobro izkazali!' Brigadirji so obljubili: 'Vrnemo se kot udarna brigada!'

V tem zapisu Kuhar postavi v ospredje prave junake z imeni in priimki:

Na hodniku vagona je stal skromno oblečen Janez Hojnik in grizel trdo skorjo ter prežvekoval čebulo. V Polenščaku je garal pri kmetih že več kot 40 let. Ko pa je prišel v vas aktivist in razložil, da Fronta organizira tako veliko akcijo za pomoč gozdarskemu planu, se je odločil, da gre pomagat. [...] Med fanti je bil tudi 17 letni Ivan Bolta. Mati mu je umrla med vojno v taborišču, oče je padel v partizanih. Ivan je moral garati pri kmetu v Budini, ko so se začeli prijavljati v frontne brigade, je tudi on sklenil, da pojde. Kmet pa ga je odvrčal. Ko je prišel aktivist, je kmet naročil Ivanu, da se mora jokati in reči, da noče v brigado. Toda Ivan je odšel. Sedaj v vlaku pa je sklenil, da ne gre več nazaj h kmetu. Šel se bo učiti. Postati hoče človek, ki bo nekaj znal, noče biti vse življenje samo hlapec. [...] Mladinec Janez Kovačič, ki je že nekdanji delal v gozdovih, pa je pisal svojim domačim: 'Delam z motorno žago. Zelo sem srečen. Gre mi dobro. Domov ne pridem, ostal bom kot gozdni delavec.' Tako je sklenilo že več brigadirjev-frontovcev, ki so prišli na delo v pohorske gozdove iz ptujskega okraja.

V letu 1949 so bile delovne brigade pogosta oblika organiziranega sodelovanja pri izpolnjevanju planov v posameznih gospodarskih panogah, ki so jo spodbujale oblasti. Veliko norm je bilo postavljenih zelo »na pamet«, saj so jih brigadirji in udarniki presegali kot za šalo. Tekmovanja za udarniške nazive so bila velika motivacija, ki jo je znal na začetku svojega novinarskega delovanja po svoje širiti tudi Boris Kuhar. To so, kot je videti, cenili tudi pri časopisu, zato so ga večkrat poslali na delovišče avtoceste Zagreb–Beograd. Tam so nastale naslednje štiri reportaže: *Z bolgarsko mladinsko brigado na avtomobilski cesti* (1. 7.), *Z avtomobilske ceste 'Bratstva in enotnosti' – Tako delajo Titovi borci* (16. 7.), *Pri brigadirjih iz Egejske Makedonije* (20. 7.) in *Nikdar več ne bom hlapec ...* (21. 7.), ki je pravzaprav mojstrska agitacijska črtica o spreobrnitvi Marka Rutarja iz okolice Konjic iz hlapca v ponosnega brigadirja in naprednega delavca.

Kočarskemu fantu so na mladinskem sestanku v najlepših barvah naslikali brigadirsko poslanstvo in sklenil se je pridružiti graditeljem avtoceste. Pregovoril je zaskrbljeno mater, da mu je dovolila iti, težje pa je bilo z oblastnim kmetom Gmajnarjem, h kateremu je hodil delat.

[Z eno roko oprt ob bok, z drugo pa na obilnem trebuhu je gospodar] stal pred Markom in ga prebadal s svojimi očmi. 'Aha, naveličal si se dela! Poležaval bi rad v brigadi. Nič ne bo iz tega. Ti si moj delavec, moj hlapec, in za vedno boš samo moj hlapec. Si me razumel? Nikamor ne pojdeš.'

[Marko se je odločno uprl in ko je Gmajnar uvidel, da] z grdo pri Marku nič ne opravi, je začel s prijaznejšim glasom: 'Misliš iti v Slavonijo, pa še nisi slišal, da tam med brigadami mori kuga? Cele vlake mrličev so že pripeljali nazaj s te ceste. Lačen boš. Pretepali te bodo. Vojaška disciplina v brigadi, nato pa te bodo strpali v vojsko.'

'Slabše se mi gotovo ne bo godilo nikjer, kot se mi pri vas,' [se Marko ni dal ustrahovati.]

[V brigadi je naredil dvakrat toliko kot drugi, vendar ni postal udarnik.] 'Ni dovolj za brigadirja, da je dober samo pri fizičnem delu, zanemarija pa kulturno delo in fizkulturo. Poglejmo Marka, najboljši je pri fizičnem delu v brigadi, toda do danes še ni pisal svoji materi in tudi fizkultura mu preveč ne diši,' [je pred vsemi razložil komendant.]

'Če pa ne znam pisati!' [je skozi zobe zasikal Marko.]

'Vidiš, zaradi tega, ker ne znaš pisati in se nisi prijavil v analfabetški tečaj, nisi danes razglašen za udarnika.'

[Marko se je nemudoma vpisal v tečaj in prijavil za fizkulturno značko. Na naslednji konferenci je bil že udarnik. In nato še dvakrat. Pridružil se je fantom, ki so se hoteli izučiti in postati kvalificirani delavci, strokovnjaki. Poslali so ga v tovarno Rade Končar v Zagreb. Ko si je prvi dan ogledal] velike svetle stroje in zvedel, da bo pri njih delal tudi on, je bil Marko srečen kot še nikdar v življenju. Zvečer je sedel v lepi sobi, v kateri je bila prava postelja, s čistimi rjuhami in novo odejo, zrcalo, umivalnik. To je bil sedaj njegov novi dom. Iz žepa je potegnil papir in svinčnik, oslinil konico in začel pisati svoje prvo pismo:

'Mama! Naučil sem se pisati, postal sem trikratni udarnik, [...] nov človek. Nič več nisem oni Marko z bajte. Sedaj bom delal v Zagrebu v veliki tovarni. Postal bom mehanik. Ko se bom izučil, te vzamem k sebi. Povej Anzetu in Lojzetu, naj ne bosta več hlapca. Za menoj naj prideta.'

Ko je že bil na avtocesti, je Kuhar »skočil« še v prestolnico, kjer je nastala deveta reportaža *Nad 300 gradbišč v Beogradu* (27. 7.), in nato še poslovilna »avtocestna«: *Pri slovenskih brigadah na avtomobilski cesti* (9. 8.). Vmes je nastal še reportaža iz domačega okolja: *Na državnih posestvih moramo imeti najlepšo živino* (4. 8.).

Jeseni je Boris Kuhar nadaljeval s prispevki, kakršne so od njega pričakovali. Prej ko slej je, komaj štiri leta po vojni, tudi sam verjel v to, o čemer je pisal. Ena od krlatic tistega časa je bilo prepričanje o človekovi pravici in dolžnosti, da si na poti k svetlim ciljem podredi naravo, »ukroti« reke, izsuši močvirja. In si do svojih ciljev pomaga tudi s tehniko, kot sporoča v prispevku *Letalo v službi delovnega človeka* (29. 10.). V njem, tudi sam potnik med Ljubljano in Beogradom, ugotavlja, da so »danes ustvarjeni vsi pogoji, da postane letalo dostopno našim delovnim ljudem in tudi velik pomočnik pri izpolnitvi

plana«. Poudarja, da se je »jugoslovansko civilno letalstvo otreslo sovjetskih akcionarjev, ki so samo zavirali razvoj našega letalstva,« se navdušuje nad prednostmi letala pred železnico v hitrosti in kar »65 % popusti pri poletih delavcev in uslužbencev, ki potujejo na letni dopust [...]«

Od leta 1949 se je Boris Kuhar poslovil s še dvema tema- ma, ki sta zaposlovali tedanjo notranjo politiko: *Delavec in kmet sta si še trdneje stisnila roko* (22. 11.) in *Kaj mislite o takem zboru volivcev* (16. 12.). V prvem vzneseno piše o obisku podeželskih frontovcev z Dolenjske pri delavcih v Litostroju – pod geslom »Delavci, vi nam boste dali stroje, mi pa vam koruzo.« V drugem pa duhovito, a tudi kritično opiše potek sestanka krajevnega ljudskega odbora v Žabčah. Kmetje so si namreč skočili v lase ob primerjanju podatkov, koliko plana je kdo dosegel pri oddaji in prodaji mesa, mleka ali volne, nazadnje pa so le sprevideli – Kuhar ta sklep spretno prepusti samim udeležencem sestanka – da jih nereda in krivic lahko reši samo vstop v zadrugo.

1950

V tem letu je v *Slovenskem poročevalcu* še močno odmeval informbiro, kar dokazujejo članki: *Preganjanje naših državljanov na Češkoslovaškem; Protijugoslovanska izzivanja v Sofiji* ipd. V ospredje so stopili veliki vojaški spopadi na Daljnem vzhodu: *Dogovor med ZDA in Čangkajškom glede otoka Formoze; Vsa celinska Kitajska razen Tibeta osvobodjena; Čete Severne Koreje začele napadati vzdolž vse obmejne črte* itn. Odmevala so tudi opozorila na kratenje pravic slovenskih rojakov v Italiji in Avstriji: *60.000 Slovencev v Benečiji in Kanalski dolini brez slovenskih šol; Italijanski uradniki v izrazito slovenskih krajih; V Škofjčah rajši bivšega nacista kot Slovenca za župana* itn. Največ prispevkov je seveda govorilo o delovnih zmagah doma: *Avtomobilska cesta »Bratstvo in enotnost« dograjena; Delavke vodijo najboljše konfekcijsko podjetje v Sloveniji; Jutri pojdejo na pot prvi nosilci Titove štafete; Polda je skočil 107 m* itn.

Leta 1950 je v *Slovenskem poročevalcu* znova izšlo nekaj za etnologijo pomembnih prispevkov. Pod naslovom *Iz delavnice slovenskih etnografov* (30. 6., podpis B. Ut.) je bila objavljena obsežna predstavitev drugega letnika *Slovenskega etnografa*, časopisa za etnografijo in folkloro. Lojze Zupanc je (9. 9.) izčrpno poročal o študiji Nika Zupaniča *Nastrižno kumstvo na Belokranjskem*, Milko Matičetov pa je (29. 9.) kritično zavrnil predelave ljudskih pesmi, ki jih je objavil pesnik Pavel Golia. Za popularizacijo etnologije sta bili posebno pomembni poročili Borisa Orla *Ekipa Etnografskega muzeja v šentviški okolici na Dolenjskem* (10. in 11. 10) in *Slovenska Istra v luči etnografskih raziskovanj* (12. 12.).

*

Na začetku 50. let, ko so neskončne govorance in poslance političnih voditeljev postopoma prepuščale več prostora

aktualnim temam iz vsakdanjega življenja, je tudi Kuhar postajal vedno bolj samosvoj. Kot da bi se oglašal iz nekega drugega sveta. Povsod, kamor je prišel ali kamor so ga poslali, se je zapletel v neposredne pogovore z ljudmi. Znal si je pridobiti njihovo zaupanje, nato pa je brez zadržkov povzemal njihove besede in misli. Bržkone so mu v uredništvu marsikatero misel tudi izločili ali obrnili drugače, zlasti če je on sam ali kateri od sogovornikov s kritiziranjem in izražanjem nezadovoljstva segel čez nevidni rob še dopuščene. Kljub temu je iz Kuharjevih reportaž in člankov zelo več pristnega življenja kot iz večine drugih zapisov.

V letu 1950 se je v *Slovenskem poročevalcu* zvrstilo pet člankov s podpisom B. K., pri čemer je avtorstvo prvega, *V Livku je smučarski šport zajel vse plasti ljudstva* (11. 3.) – glede na športno tematiko, ki se ji Kuhar sicer ni posvečal – vprašljivo. Zagotovo pa je njegov šesti članek, *Frontovci iz Loč so izpolnili plan elektrifikacije vasi* (26. 9.), podpisan z Ločan (v Ločah pri Poljčanah je Boris Kuhar preživel otroška in fantovska leta!). O avtorstvu priča tudi prepoznaven, z navduševanjem prežet slog zapisa:

Takšne slavnosti, kot smo jo imeli v nedeljo v Ločah, naša vas zlepa ne pomni. Z lastnimi silami smo uresničili dolgoletno željo, da bi tudi pri nas zasvetila luč. Pred vojno so nam jo obljubljali vsi poslanci, posebno pred volitvami, toda Ločani smo bili še naprej v temi. Po osvoboditvi pa je ljudska oblast začela elektrificirati Dravinjsko dolino. [...] tudi Ločani smo dali svoj delež. Začeli smo postavljati drogeve, v 2060 prostovoljnih urah pa smo zgradili velik transformator. [...] večino potrebnega materiala smo zbrali iz lokalnih virov. V svoj letni plan si je postavil letos naš vaški odbor OF elektrifikacijo Loč. V nedeljo pa je pri nas že zasvetila falska luč v 15 hišah.

Še bolj je za Kuharja značilen drugi članek v letu 1950, *Pismo iz Kopra* (17. 3.). V njem razvzema predvolilno razpoloženje s pohvalami dosežkov v Pučah, Koštaboni, Padni in drugih slovenskih istrskih vaseh, za Korte pa pravi, da so si sklenili tudi tam postaviti zadrugi dom:

Zato so na sestanku ustanovili frontno brigado, posamezniki pa so sprejeli obveznosti za prostovoljno delo. 'Do volitev mora zadrugi dom zrasti najmanj en meter nad temelji. Pri volitvah ne smemo biti zadovoljni s 95 odstotki. 100 odstotkov je naše geslo.' Tako so sklenili v Kortah, tako sklepajo v vsem istrskem okrožju.

1951

Leta 1951 se je znova zaostрила politična kriza zaradi prihodnosti Svobodnega tržaškega ozemlja (STO).² Posledice resolucije informbiroja so bile malone vsak dan navzoče

² Svobodno tržaško ozemlje je bilo politična tvorba s svojim denarjem, poštne znamke itn., ki je bila v letih 1947–1954 razdeljena na cono A pod zavezniško vojaško upravo in B pod jugoslovansko upravo; prva, s Trstom in Gorico, je bila priključena Italiji, druga Jugoslaviji.

v poročilih o obmejnih incidentih in v kritičnih zapisih o silovitem preganjanju in zatiranju ljudi v sovjetskem bloku. Obenem se je domoljubje, kakor so si ga predstavljate takratne oblasti – ob pritiskih na Jugoslavijo z vseh strani in obračunavanju z notranjimi sovražniki – manifestiralo tudi v utrjevanju kulta osebnosti maršala Tita.

Tudi tukaj so bili zgovorni naslovi in podnaslovi prispevkov. Svetovno politiko so vznemirjali predvsem vojni spopadi: *Zatišje na bojiščih v Indokini; Kitajske čete so zasedle Seul; Novi incidenti ob Sueškem prekopu* ipd. Notranjo politiko so zaposlovala večinoma že znane teme: *Čestitka predsednika vlade LRS Mihe Marinka maršalu Titu; Za sovražnike ljudstva ne more in ne sme biti demokracije; Spet napad na sedež demokratičnih organizacij v Trstu; Koroški Slovenci zavračajo zakonski osnutek o učnem jeziku*. Razmeroma veliko prostora je bilo namenjenega še domačim težavam in predvsem uspehom: *V ptujskem okraju bo treba zaradi kaparja posekati petino sadnega drevja; V imenu zadruga za lasten žep; Govori Radio Slovenija!; Skrb za elektrifikacijo Prekmurja; Nenavaden naval na knjige; 60.000 tujih in domačih gostov je obiskalo letos Ljubljano* itn.

Etnologija je bila v letu 1951 neposredno zastopana samo z obsežnim člankom *Delo Etnografskega muzeja v Ljubljani* (JT, 2. 10.). V njem so bile navedene in na kratko ovrednotene terenske raziskave in druge dejavnosti, ki jih je od leta 1948 naprej z asistenti in strokovnimi sodelavci vodil ravnatelj Boris Orel.

V *Slovenskih poročevalcih* tega leta podpisanih Kuharjevih objav nisem našel. Je pa bila na koncu leta (4. 12.) objavljena nepodpisana počastitev jubilaranta, *Dr. Niko Zupanič 75 letnik*, ki jo lahko z veliko verjetnostjo pripišemo Borisu Kuharju. Že zato, ker je bil prav profesor Zupanič tisti, ki ga je, razočaranega po nekaj mesecih na germanistiki, navdušil za etnologijo.

Pisec med drugim opozarja, da Niko Zupanič ob antropologiji, zgodovini, etnologiji, predzgodovinski arheologiji in historični geografiji »rad poseže tudi v literarna in lingvistična vprašanja. Njegova impulzivna narava velikopotezno rešuje probleme v najširši celoti in se izogiba drobljenju. Zato je v marsičem uspešno krčil pot ne le pri Slovencih, marveč pri vseh Jugoslovanih.«

1952

V tem letu se je v *Slovenskem poročevalcu* zgodilo več sprememb. Časopis je pridobil dve strani, nekaj časa je imel po dve izdaji dnevno, ob praznikih je lahko – z voščilnicami, ki so bile v današnjem smislu oglasi delovnih organizacij in ustanov – obsegal tudi 16 strani. Lastništvo je bilo prepisano na Tiskovni konzorcij Osvobodilne fronte Slovenije, poleg odgovornega urednika Sergeja Vošnjaka pa je bil naveden tudi direktor Rudi Janhuba.

Večina tem oziroma rubrik je ostala, nekatere, zlasti zaostrovanje tržaške krize, ko je postalo očitno, da so se v

Londonu odločili Cono A STO dodelili Italiji, pa so stopile v ospredje. Vrstila so se poročila o množičnih protestih po Sloveniji in vsej Jugoslaviji, 16. aprila npr. o več kot 50.000 demonstrantih v Ljubljani ter kar 300.000 v Beogradu in 200.000 v Zagrebu. Dan pozneje se je v Ljubljani po poročilih oblasti zbralo kar 110.000 ljudi.

'Trst smo osvobodili, za Trst se bomo borili! Ne damo Trsta! Življenje damo, Trsta ne ...' so bili klici, ki so odmevali po vseh ulicah, ki vodijo na Kongresni trg. Dobre pol ure so se tjakaj zlivale pravcate reke ljudi, ki so prihajali z napisanimi gesli in zastavami, glasno vzdikajoč ogorčene proteste, vzdikajoč to, kar so čutili v srcih.

Stalnica je ostal informburo, o razmerah v kmetijstvu pa so med drugim pričali prispevki z naslovi: *Koloradskega hrošča kar na litre; Vodstva v kmetijskih zadrugah člani ne bi smeli prepustiti birokratom in trgovcem; Žene zadružnice vse bolj sodelujejo pri upravljanju zadrug; Kmetijskim strokovnjakom se posveča premalo pozornosti* ipd.

Več kot v prejšnjih letih je bilo tudi zapisov o obračunih z »reakcionarnim klerom«, nazadnjaško, »protiljudsko« duhovščino. Med drugim *Podrejenost cerkveni hierarhiji ne predstavlja olajševalno okolnost za špijonsko delovanje; Oficirji Kristusove vojske si iščejo vojščakov; Gospod Požar ne razlikuje vere od protidržavnega hujskanja; Pridige, spovednice, semenišče, sredstva za protidržavno delovanje*.

Za etnologijo je bila poleg nekaj krajših poročil pomembna predvsem študija Milka Matičetovega *Slovenske pripovedke o kralju Matjažu* (17. 6.).

*

V letu 1952 je Boris Kuhar v sedmih prispevkih, podpisanih z B. K. (verjetno je njegov, podpisan s K. B., tudi članek *Svilorejci na Primorskem so dosegli lani odlične uspehe*, 7. 5.), naredil opazen korak naprej v razvoju v družbeno čutečega zapisovalca življenja, ki se v probleme ne zaganja z velikimi besedami, ampak zna s svojo razgledanostjo stiske in krivice podčrtati tudi s humorjem. Bolj in bolj brez ovinkov je tudi nasprotoval krivicam, ki jih »malim ljudem« povzroča velika politika. Vznemirjalo ga ni le dvigovanje glave še včerajšnjih nacizmu vdanih veljakov na avstrijskem Koroškem in prebujanje fašizma v Italiji, temveč tudi neznosne razmere, ki so jim bili marsikje doma izpostavljeni delavci in kmetje. Svoje misli je oblikoval veliko bolj vešče in priljudno kot večina priučenih novinarskih kolegov, ki so bili brez direktiv svojih nadrejenih bolj ali manj nebogljeni, izgubljeni.

V članku *Ali lahko prisilimo kamen, da nam bo dajal kruh* (20. 6.) je Kuhar bralcem ponudil svoje videnje razmer v slovenski Istri. Posebej je opozoril na revščino in zaostalost vasi v notranjosti ter v pogovorih z ljudmi ugotavljal, kaj bi potrebovali za lažje življenje. Predvsem šole in učitelje,

Slovenski poročevalec, 12. januar 1952 (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2019).

take, kot je učiteljica v Kubedu, ki aktivno sodeluje z ljudstvom in jo to tudi spoštuje. Zato so bile letos 8. marca zaman grožnje župnika iz Predloke: 'Katera žena bo za materinski dan plesala, ne bo dobila odveze.' Žene iz Kubeda pa so skupaj z učiteljico Rozo plesale in se veselile za svoj praznik dolgo v noč [...]

In zdravnike: »Prav do srca se mi je zasmilila mati, ki sem jo te dni srečal v Kozini. Iz dobrih 40 km oddaljenega Movraža je prinesla otroka k zdravniku. Te vasi – 5300 ljudi – so namreč brez zdravnika.«

Kuhar tukaj dodaja še besede ljudskega poslanca Ivana Jakumina:

Prestaviti se naša dežela ne da, lahko pa dosežemo, da nam bo tudi ta pusta zemlja dajala več in boljše pridelke. [...] Naše kmetijsko pridelovanje bomo povečali najlažje v okviru splošnih kmetijskih zadrug – v skupnosti. Trta se bo pri nas najbolj izplačala, nato pride sadje [...] Toda naše ljudi do tega ni tako enostavno pripraviti. Že stoletja sadijo koruzo, ki nikdar dobro ne obrodi. Težko se bodo navadili na novo, zato jim je potrebna vzgoja in tudi pomoč. Gospodarski napredek [...]

Članek *Nad slovenskim morjem je jasno* (6. 12.) upodablja vrvež v Kopru, kjer se »kričeca italijanska govorica povsod meša s slovensko [...] Na vsakem koraku srečaš v Kopru Tržačana [...]« Vrvjež v tistih dneh zagotovo ni bil tako sproščen, kot ga je slikal Boris Kuhar, vendar je politični trenutek terjal drugačne poudarke kot zapise o usodah odhajajočih optantov oziroma ezulov. Na primer zavračanje poročanja radia Venezia Giulia, ki je po Kuharju »doslej oklevetal v jugoslovanski coni STO vse, od soba

ric v hotelu 'Triglav' v Kopru do plemenskega bika v zadruhi Puče.« In je pretakal

krokodilove solze nad usodo italijanske mladine na tem ozemlju, čeprav je isti dan prišlo v Kopru okrog 600 večinoma italijanskih mladincev na veličastno zborovanje [...] Tudi italijanska mladina je uvidela, kakšna bodočnost jo čaka pod to oblastjo, zato aktivno dela za njeno utrditev.

Boris Kuhar se je iz Istre oglasil še enkrat, v zadnjem podpisanem članku v letu 1952 z naslovom *Neslavna zgodovina pohlepnežev* (16. 12.) in s podnaslovom *Ponarejevalci resnice na delu v Trstu in zgodovinska razstava v Kopru*. V njem sooča vsebino knjige skupine neprikritih častilcev Mussolinija *Trieste e la Venezia Giulia* in sporočilo v Kopru odprte razstave *Slovenci ob Jadranu*. Njegova sodba je jasna: »Več tisoč hiš so zažgali nosilci rimske kulture v Istri, nato pa klavarno pobegnili pred ljudstvom in junaškimi partizani. To je italijanska zgodovina v Istri. To si naj ogledajo na koprski razstavi [...]« V drugem polletju 1952 se je Kuhar ukvarjal tudi z razkrivanjem družbenih anomalij »na terenu«. V članku *Že dolgo se kuha* (10. 7.) je pisal o nevzdržnih razmerah v elektrarni Brestanica, o katerih si zaposleni ne upajo govoriti. Že v uvodu je spretno dvignil napetost: »[...] krožijo govorice o terorju, ki vlada v elektrarni, o birokratski kliki, ki tam neomejeno gospodari, o direktorju, ki ne živi in ne dela tako, kot bi moral, o krajah, pijančevanju in celo o pretepanju delavcev je slišati.« Kuhar ni verjel besedam vodilnih, temveč je šel med delavce. Z imeni in priimki je navedel vse odgovorne za nepravilnosti – med drugim za zaposlitev bivšega nemškega vojaka, kulturbundovca, ki ga je sorodnik na položaju vrnil v partijo, kjer je postal sekretar celice, tajnik sindikata, član okrajnega zbora

OF ... In sklenil, kajpada v duhu časa: »Osnovna partijska organizacija elektrarne je bila v petek razpuščena. [...] Posebna komisija bo izvrгла Ljuljko [...]« (Ali jo je res, pozneje ne poroča več.)

Podobne nečednosti nekdanjih belogardistov, ki so se v občini Veliki Trn pri Krškem prerinili na oblast in po svoji presoji odmerjali davke, je Boris Kuhar s še nekaj več ironije razkril tudi v članku *Kdaj bo maček snedel Sv. Duha* (15. 7.).

V potopisni reportaži *Spoti po Dalmaciji* (25. 9.) si je Kuhar znova dal duška. V slavonspevu znamenitostim in lepoti Dubrovnika je pokazal svojo razgledanost, znal pa ga je tudi po svoje zabeliti:

Dubrovnik je kot ljubljanski tramvaj, nikdar ni tako poln, da ne bi mogel sprejeti še nekaj gostov, čeprav vam zatrjujejo, da ni več prostora. K temu je namreč mnogo pripomogel tudi spor med ljubljanskim in dubrovničkim Putnikom in zadnji pravi, da bo bojkotiral vse napotnice iz Ljubljane ter da je za Slovence letos to mesto zaprto.

Proti koncu leta, ko se je vedno bolj risal za Jugoslavijo nesrečen razplet tržajske krize, se je Kuhar še odločneje vpregel (ali so ga vpregli?) v voz politične agitacije. Pri čemer pa v svojih prispevkih ni ponavljal partijskih parol, ampak se je občutljivih tem v pogovorih z ljudmi na terenu loteval sočutno, razumno in stvarno. Bil je novinar za posebne naloge. Poročevalec s prizorišč in priča dogodkov, ki so razvnemali čustva bralcev. Nagovoril jih je v trenutkih, ko jih votlo doneče parole niso več mogle zadovoljiti.

Tudi ob razpletu primera po mučnih večletnih sodnih procesih vrnjenega, med vojno ugrabljenega dečka Ivana Pirečnika, ko je vsakdo, če je bilo rečeno mali Ivan, vedel, za koga gre, je bil Kuhar priča vrnitvi fanta materi. V reportaži *Ivan je srečen* (5. 10.) je o dogajanju objavil natančno, kajpada tudi čustveno obarvano poročilo, opremljeno z (zelo verjetno) lastnimi fotografijami.

Svoj pristop je nakazal že na začetku:

Težko je reči, kaj čuti 11 letni otrok ob takšnih veličastnih sprejemih, kot jih je v četrtek in petek priredila domovina v veselje in na čast povratka Ivanu Pirečniku. Kakšne misli blodijo po mali glavici z razkuštranimi

Članek o vrnitvi Ivana Pirečnika staršem, 5. oktober 1952 (foto: Iztok Ilich z računalniškega zaslona, 2019).

lasmi, ko objema svojo mater, ki je bila pred nedavnim zanj še popolnoma tuja, ter prejema poljube, zalite s solzami veselja od ljudi, ki mu jih predstavljajo za sestro, svaka, starega očeta, babico, tete in strice. [...] Znašel se je sredi ljudi z nerazumljivo govorico, kjer mu vsi kličejo: 'Ivan, naš Ivan!' In edino to Ivan tudi razume. Ta vprašanja sem si zastavljal vso pot, ko sem spremljal malega Ivana in ugibal njegove misli.

In nato:

'Ste sedaj srečni in zadovoljni, mama?' sem vprašal Pirečnikovo. 'Kako bi ne bila. Najsrečnejša žena sem danes na svetu,' je odgovorila in pri tem pogledala Ivana. Njena hči je malega najdenca stisnila k sebi in poljubila [...] Pavla Pirečnikova je dolgo trpela zaradi izgube svojega sina. Deset let je krvavelo njeno srce, deset let je tiho sama zase vzdihovala za sinom, toda jokala ni. Mati ima sedaj sina. Rana se je zacelila.